

КОНСУЛЬТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА НА ОСНОВІ ДУХОВНО-ОСОБИСТІСНОГО ПІДХОДУ

Помиткін Едуард Олександрович

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Осуществляется обоснование концептуальных идей духовно-личностного подхода в практике психологического консультирования, раскрывается психологическое содержание понятия духовного развития личности. Освещены основные принципы реализации духовно-личностного подхода в работе с клиентом и условия результативности профессиональной подготовки психологов к его использованию в психологической практике.

The ground of conceptual ideas of spiritual-personality approach is carried out in practice of the psychological advising, psychological maintenance of concept of spiritual development of personality opens up. Basic principles of realization of spiritual-personality approach in-process with a client and condition of effectiveness of professional preparation of psychologists are lighted up to his use in psychological practice.

Принцип меншовартості, що за поглядами багатьох філософів і психологів є характерним для нашого менталітету, певним чином позначився і на ставленні до надбань вітчизняної психологічної науки. Це, зокрема, відображається у доволі глибокій обізнаності студентів-майбутніх психологів по відношенню до зарубіжних психологічних напрямів та низькій обізнаності щодо вітчизняних здобутків у галузі психологічного консультивання.

Серед зарубіжних психологічних підходів, які активно пропагуються в Україні, слід назвати психоаналітичний, когнітивний, екзистенційно-

гуманістичний підхід, гештальттерапію, психодраму, тілесно орієнтований підхід тощо. Звичайно, практичний психолог має право самостійно обирати ефективні підходи та методи, на основі яких здійснюється психологічна допомога клієнту, однак краще, коли цей вибір здійснюється свідомо, у процесі розгляду різних альтернатив, а не в умовах дефіциту інформації щодо вітчизняних психологічних здобутків.

Мета запропонованої статті полягає в обґрунтування провідних ідей духовно-особистісного підходу у практиці психологічного консультування, розкритті психологічного змісту поняття духовного розвитку клієнта, висвітленні основних принципів реалізації духовно-особистісного підходу та умов результативності професійної підготовки психологів до його використання у психологічній практиці.

Ідеї духовно-особистісного підходу започатковані у працях багатьох наших співвітчизників. Нажаль і зараз, на запитання: кого ви вважаєте засновниками вітчизняної психології? – більшість майбутніх психологів не можуть дати відповіді. Це, у свою чергу, пов'язано з недосконалістю програм психологічної підготовки молоді у ВНЗ, які також відображають меншовартісне ставлення до власних психологічних надбань.

Зокрема, для багатьох і досі невідомими залишаються праці М.Я.Грота, (1852-1899), який завідував кафедрами філософії в Ніжинському, Одеському, а надалі – в Московському університетах та стояв у витоків створення науково-дослідної психології, відокремлюючи її від філософії та природознавства. Саме він написав книгу «Сновидіння як предмет наукового аналізу» (1878 р.) раніше за відому працю «Психологія сновидінь» З.Фрейда і виходив у своїх поглядах не стільки з уявлень про хворобливість людської психіки, скільки з ідеї про те, що в природі людини існує прагнення до одухотворення себе і світу, до духовного вдосконалення.

Ідею людського щастя М.Я.Грот вважав провідною, яка поєднує релігійні, наукові та філософські пошуки. М.Я.Грот вважав, що саме особистість є посередником між біологічним і духовним: “Очевидно,

особистість людини не є тільки її тваринно-психічна індивідуальність, а поєднання цієї останньої зі світовим духовним началом...” [5, с. 56].

Провідні ідеї духовно-особистісного підходу були також започатковані у працях видатного психолога, фізіолога і лікаря В.М.Бехтерева (1857-1927 р.р.). Вчений вважав, що всі явища світу, включаючи й внутрішні процеси живих істот або прояви “духу”, можуть і повинні розглядатися, як похідні однієї світової енергії, у якій потенційно мають міститися всі відомі нам фізичні енергії, так рівно й матеріальні форми їх пов’язаного стану і, нарешті, прояви людського духу” [3, с.7]. В.М.Бехтерев стверджував про недоцільність протиставлення духовних і матеріальних феноменів, а важливою умовою повноцінного розвитку особистості вважав гармонійні взаємини між тілом і духом.

Значне місце проблематика духовного розвитку особистості посідає і у працях зарубіжних психологів, зокрема, у психологічній спадщині Уільяма Джеймса (1842-1910). На думку вченого наше “я” є більшим за особистісну ідентичність. У створеній психологічній структурі вчений відокремлював біологічне “я”, реальне “я”, соціальне “я” та “я” духовне (spiritual self). Духовне “я” – це внутрішня суб’єктивна сутність особистості, яка є активною в усіх видах свідомості. Це найбільш стійка та інтимна частина “я”, яка впливає на наші почуття, є джерелом життєвих зусиль, уваги та волі. Духовне “я” має інший порядок почуттів, ніж інші [11].

На переконання Р.Асаджіолі поняття “духовне” відображає не тільки ті переживання, які традиційно вважаються релігійними, але й усе, що стосується сприйняття та пізнання, всю людську активність і всі її функції, у яких один загальний знаменник – володіння цінностями, більш високими, ніж загальноприйняті – такими як етичні, естетичні, героїчні, гуманістичні й альтруїстичні.

Аналізуючи праці К.Роджерса, також можемо констатувати, що вчений пов’язував майбутнє з розвитком духовної досконалості людини. Наприкінці

життя дослідник дійшов висновку, що індивідуальна свідомість є лише фрагментом свідомості космічної [12].

Таким чином, провідні ідеї, на яких ґрунтується духовно-особистісний підхід були започатковані у багатьох філософсько-психологічних напрямках. Різні психологічні підходи до консультування клієнтів відображають еволюцію наукових поглядів на людину, структуру її особистості. В основу духовно-особистісного підходу покладено уявлення про те, що феномен людини не вичерпується біологічною та соціальною природою.

На сьогодні існує два основних підходи до визначення духовності – змістовий та функціональний. У відповідності до змістового підходу духовність пов'язується з такими смислоутворювальними категоріями як Краса, Добро, Істина (за Платоном) або ж Віра, Надія, Покаяння (у християнсько-релігійному контексті).

У відповідності до функціонального підходу – духовність характеризується ієрархічною домінантністю розвинених вищих психічних функцій людини. До цих функцій психологи (зокрема, Л.С.Виготський, І.Д.Бех) відносять свідомість, самосвідомість та волю. Таким чином, високий рівень духовного розвитку пов'язується із розвинутою свідомістю, самосвідомістю, досконалістю особистості, а низький – з примітивізмом. Виходячи з цього визначення, стає зрозумілим, чому Б.Бітінас називає духовність «мірою досконалості людини» [4].

Поєднання наведених підходів дозволяє визначити духовний розвиток як процес свідомого самовдосконалення, що забезпечує формування ідеалів, цінностей і смислів у руслі Краси, Добра та Істини, гармонізацію поведінки та способу життя, спрямовує особистість на збагачення духовних надбань людства результатами власної діяльності. Провідними психологічними механізмами духовного розвитку особистості є духовна ідентифікація, децентрація, рефлексія, трансценденція та усвідомлення буттєвої єдності.

Процес духовного розвитку особистості нерідко супроводжується кризами, духовним дисонансом і потребує кваліфікованої індивідуально-психологічної

допомоги. Підвищена емпатійність, чутливість, небайдужість до життєвих доль інших іноді робить духовно спрямовану особистість вразливою, беззахисною. Особливо це стосується перших етапів духовного сходження, коли у вирії злетів і падінь людина не усвідомлює, що з нею відбувається, неадекватно ставиться до особистісних змін. За таких умов життєво необхідною для неї може стати кваліфікована психологічна допомога.

А.І.Зелінченко в цьому контексті виокремлює такі духовні кризи: нерозуміння світу та себе; криза релігійності; криза нелюбові; криза творчості; втрати “Я”; криза спустошеності [9]. Причини духовних криз нерідко пов’язані з характером взаємодії векторів ідеали-сенси-цінності у свідомості людини, які за умов упорядкованості мають однакову спрямованість, а у випадку духовного дисонансу – різноспрямовані (рис. 1).

а) упорядкована ціннісно-смилова сфера

б) невпорядкована ціннісно-смилова сфера особистості.

Рис. 1. Взаємодія векторів ідеали-сенси-цінності у свідомості людини.

Духовний дисонанс, який супроводжує духовні кризи – це негативний спонукальний стан, зумовлений дією декількох суперечливих ціннісно-смилових установок особистості, що формувалися одночасно або на різних вікових етапах життя.

Переживання духовних криз супроводжується станом невизначеності, тривожності. Британський психотерапевт Е.С.Робін Скіннер відзначав, що

пацієнти, які пізніше будуть шукати духовний шлях, дають ясні вказівки на це вже завчасно. Вони в якійсь мірі більш відкриті й ранимі, більше усвідомлюють себе частиною всього людства, частиною всесвіту, “листям дерева”. Їх більше хвилює та глибше цікавить сенс власного існування всередині цілого, ніж смисл того, що відбулося з ними вчора або в дитинстві, ніж острахи та надії відносно того, що станеться з ними завтра. Вони поводять себе так, ніби отримали можливість поглянути додолу з височини гори; неясні спогади про це видовище надалі приводять їх до пошуків того, що вони вже давно бачили [11, с.44].

Закономірно, що психологічна допомога клієнту у процесі духовного розвитку має свою специфіку. Вона повинна спиратися, передусім на знання процесу духовного розвитку, його закономірності та психологічні механізми. При цьому традиційні психотерапевтичні підходи можуть виявитися неефективними. Чимало сучасних вчених звертають увагу на певну безпорадність психіатричної практики перед вічними проблемами життя й смерті, сенсу існування, нарешті, людського щастя. Як зазначає професор філософії державного університету у Сан-Франциску Джекоб Нідлмен “Психоаналітик, харизматичний у минулому, замкнувся всередині рутинної медичної роботи і сам перетворився в об’єкт усе більшого публічного цинізму. Біхевіорист, який колись вражав світ, визначаючи людину як згусток керованих реакцій, нині обмежився простим філософствуванням і практикою часткової психологічної косметики. У полі психофізіології, яке розширюється, ми чуємо оклики про “прорив” у таємниці загадкової структури мозку, що викликає благоговіння, однак у цих окликах немає справжньої впевненості. Що ж стосується експериментальної психології, то вона просто онімїла, і маса накопичених за цілі десятиріччя дослідницьких даних, отриманих при нагляді за тваринами, не має ніякого зв’язку (здається цей зв’язок ніколи і не буде встановлений) із стражданнями, страхами й розчаруваннями повсякденного життя людини” [11, с.21]. Вихід із цього критичного становища вчений бачить у поєднанні, синтезі психологічних і духовних практик.

Характерною особливістю духовно-особистісного підходу у консультативній діяльності є його спрямованість на приділення першочергової уваги не психологічному добробуту особистості, а пошуку шляхів і можливостей її духовного зростання, розвитку свідомості та самосвідомості, визначенню ідеалів, ціннісних орієнтацій та смислів, які для людини є життєво важливими.

Реалізуючи духовно-особистісний підхід у психологічній практиці, психолог спирається на такі основні принципи:

Принцип вищої доцільності. Відповідно до нього, всі події у житті клієнта мають сенс і цінність. У подіях та ситуаціях, в яких опиняється клієнт, віднаходиться певна сторона, яка дозволяє аналізувати їх з точки зору потрібності для розвитку особистості. Минуле, сьогоденне та майбутнє постають в одній площині. Будь-який досвід розглядається як надбання людини, що допомагає в майбутньому уникати подібних життєвих помилок.

Принцип цілісності. Згідно з цим принципом, життя особистості розглядається як цілісний мистецький твір, в якому розподіл на важливе й другорядне є умовним. Дотримання цього принципу в процесі психологічної роботи дозволяє вбачати в кожній “дрібниці” частину великого та значного, не принижувати ролі вражень, переживань, станів, світоглядних переконань, а розглядати їх із позицій єдності людини й світу.

Принцип свідомої взаємодії. Робота з клієнтом будується на основі усвідомленого ставлення до проблеми та спільного пошуку шляхів її розв’язання. Цей принцип означає надзвичайно важливу роль самоусвідомлення клієнтом мети психологічної роботи, її основних етапів та завдань. За таких умов між клієнтом і психологом зростає довіра, вони природним чином стають партнерами у спільній справі – розв’язанні психологічної проблеми.

Принцип розвитку свідомості. Згідно з цим принципом, розв’язання психологічної проблеми здійснюється в контексті підвищення рівня свідомості клієнта. Цей принцип означає, що крім тактичної мети роботи – розв’язання

актуальної на сьогодні проблеми – психолог має орієнтуватися на стратегічну мету своєї діяльності, яка пов'язана з допомогою у розвитку свідомості клієнта. Визначаючи в процесі діагностики наявний рівень свідомості, психолог використовує його як базовий для досягнення наступного рівня.

Принцип свободи волевиявлення клієнта. Робота з клієнтом не повинна перешкоджати його самостійності. Дотримання цього принципу забезпечує право клієнта на самостійний пошук шляхів розв'язання проблеми, запобігає виникненню типової ситуації, коли психолог свідомо чи несвідомо намагається “прив'язати” до себе, зробити залежним. Цей принцип узгоджується з ідеями багатьох авторів, які працюють в руслі гуманістичної психології і вважають, що клієнт здатний вільно обирати цінності, смисли, ідеали, далекі й близькі цілі, нарешті, поведінку, яка б узгоджувалась із духовними смислами.

Принцип детермінованості зовнішнього та внутрішнього. Використання цього принципу дозволяє розглядати особистісну проблему як маршрутну схему на шляху розвитку особистості клієнта, а ставлення до проблеми - як показник рівня свідомості. Цей принцип підкреслює зв'язок між особистістю клієнта та подіями, що мають місце в його житті. Життєві складнощі розглядаються з позиції тієї користі, яку може мати для клієнта процес їх подолання. В свою чергу, ставлення до проблеми визначає характеристики свідомості клієнта та дозволяє накреслювати зону її найближчого розвитку.

Звісно, застосування цих принципів на практиці вимагає високого рівня професійної підготовки психолога, однак ті проблеми, які пов'язані з цінностями та смислами, є найскладнішими проблемами людського існування. Їх розв'язання не допускає некомпетентного втручання. Як зазначав Джекоб Нідлмен тисячі чоловіків і жінок в усій Америці не знають, яка допомога їм потрібна – психологічна чи духовна. Лінія, що відокремлювала психотерапевта від духовного вчителя, стала непомітною. Отже, духовно-особистісний підхід має широку сферу застосування і може скласти основу психотерапевтичної практики. Результатом його впровадження є комплексні перетворення у

структурі особистості клієнта, передусім, у його ціннісно-смысловій сфері [11, с.25].

Втручання у духовну сферу клієнта є надзвичайно відповідальним та поступовим процесом. Справа в тому, що найменші зміни в цій сфері можуть призвести до кардинальних перетворень у спрямованості мислення, афективних реакціях і навіть психофізіології людини. У випадку ціннісно-смысового дисонансу, тобто неузгодженості між ідеалами, цінностями та смислами особистості, психолог допомагає клієнту усвідомити причини та впорядкувати ці компоненти.

Психологічна діагностика особливостей духовного розвитку клієнта здійснюється, як правило, за такими напрямками:

1. Дослідження актуалізованості психологічних механізмів духовного розвитку у структурі особистості клієнта.
2. З'ясування вагомості духовних цінностей у загальній системі цінностей особистості.
3. Вивчення духовної спрямованості поведінки особистості в умовах колективу.
4. Аналіз соціально-психологічних умов, що впливають на процес духовного розвитку особистості.

Звертаючись до психолога, клієнт певною мірою усвідомлює проблему як невідповідність між бажаним і дійсним. Значення ж кожної особистої проблеми безпосередньо залежить від рівня свідомості, тобто від тієї височини, з якої робиться погляд на життя і, зокрема, на особисту проблему. Відомий вислів Марка Аврелія “Зміни своє ставлення до речей, які тебе турбують, і ти будеш від них у безпеці” - відображає саме цю істину. Водночас зміна ставлення до певних життєвих ситуацій - це лише перший крок у внутрішньому світі, за яким з'являється необхідність у конструктивних змінах світу навколишнього. З підвищенням рівня свідомості поступово розширюється світогляд людини, її турбують і цікавлять багато явищ, подій світу. Значення ж особистих проблем,

а отже й надмірна тривожність, що заважає розумінню причин виникнення проблеми, поступово зменшується (рис. 2).

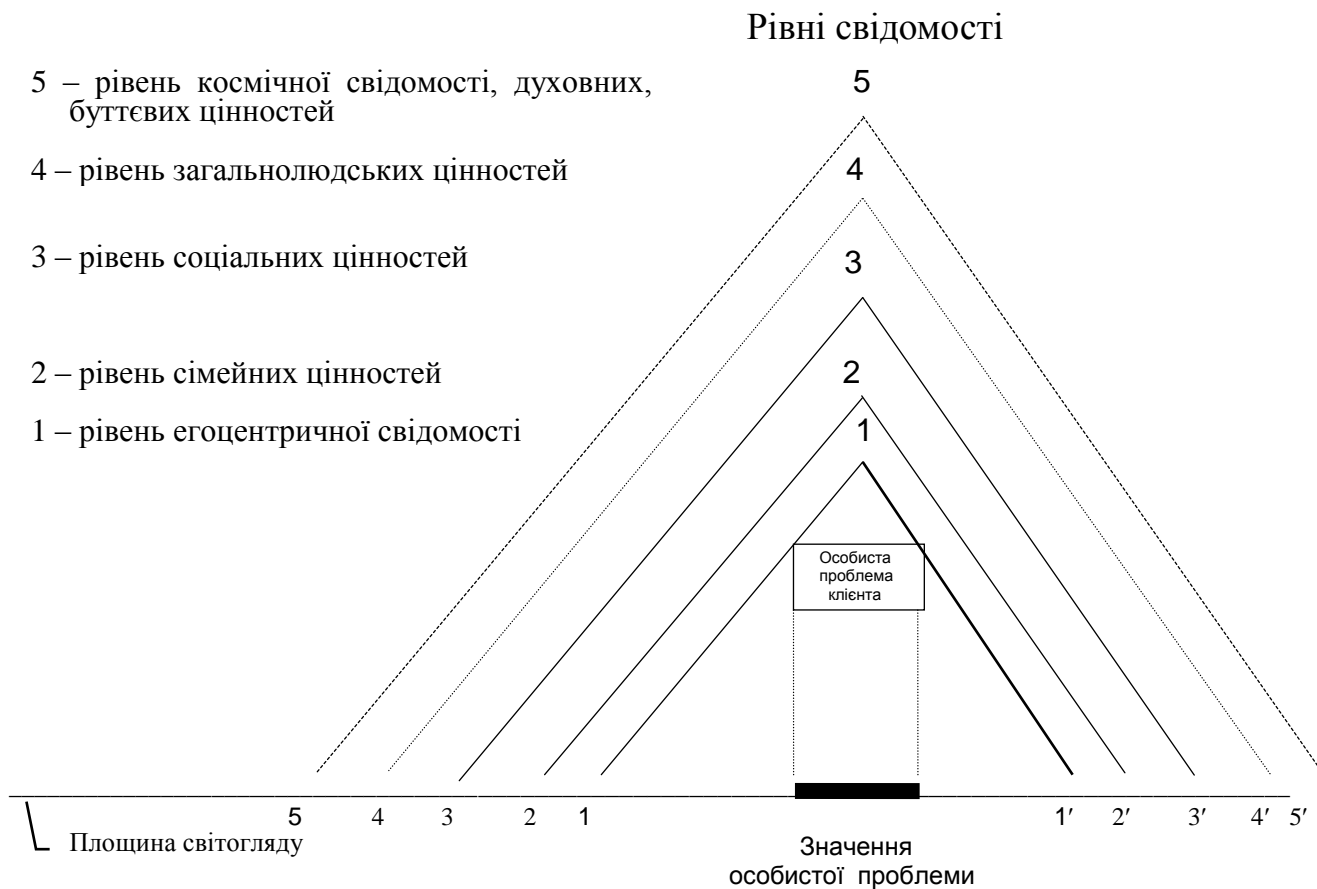

Рис. 2. Значення особистої проблеми для клієнта залежно від рівня його свідомості.

Так, для світосприйняття першого рівня (1-1') особиста проблема здається досить значною, вона займає третину поля зору людини. Зокрема, невдача у працевлаштуванні може призвести до зниження самооцінки, самозвинувачень у нікчемності, роздумів про самогубство.

При розширеному світогляді (5-5') людина усвідомлює себе частиною величезного Всесвіту, її особиста проблема втрачає значущість, оскільки думки та прагнення спрямовані переважно на вищі потреби, духовні цінності. В цьому випадку невдача у працевлаштуванні може дати поштовх до подальшого самовдосконалення та пошуків умов кращої самореалізації.

Духовна, космічна свідомість (Р.Бекк, Тейяр де Шарден, К.Роджерс, А.Маслоу, С.Гроф) синтезує й містить у собі всі інші рівні, що зумовлює цікаву

закономірність: духовно розвинена особистість краще розуміє запити й потреби інших, оскільки сама вже пройшла їх попередній шлях розвитку. Можна сказати, що вищі рівні духовного зростання, по-перше, допомагають людині бути менш емоційно залежною від особистих проблем і, по-друге, дозволяють бачити справжні причини виникнення проблеми, а отже - приймати правильні рішення щодо її розв'язання.

Найсуттєвіші проблеми для високодуховної людини - це проблеми, пов'язані з допомогою іншим у процесі особистісного розвитку, з удосконаленням себе та покращенням навколишнього світу. Розвиток свідомості призводить до збільшення ступенів свободи, допомагає людині бути менш залежною від егоцентризму, емоцій агресивності чи страху, інших вітальних інстинктів, які характерні для тваринного світу. Водночас любов (або, точніше, прихильність) людини лише до себе поступово трансформується у любов до всього Буття, що і є справжньою любов'ю до себе, а особисті турботи залишають місце піклуванню про інших. Народна мудрість правильно помічає, що "всі біди людини - від її егоїзму". Отже, звільняючись від егоїстичної обмеженості, людина у процесі самореалізації природно звільняється від впливу характерних особистих проблем.

Духовно-особистісний підхід спрямований, передусім, на можливе (хоча б і тимчасове) підвищення рівня свідомості клієнта, яке здійснюється паралельно з вирішенням окремої проблеми. При цьому психолог повинен знайти спільну мову з клієнтом, спираючись на його інтереси, цінності та життєві смисли, тобто враховуючи його рівень свідомості. Саме на цій основі будується індивідуальна програма особистісного розвитку, реалізація якої вимагає сходження від егоцентризму до більш високого рівня свідомості. Альфред Адлер стверджував, що втрата егоцентризму невід'ємно супроводжує будь-яке покращення психічного здоров'я і, мабуть, є найбільш фундаментальним перетворенням.

У процесі розвитку свідомості, звільняючись від чергових меж відповідного рівня, людина звільняється і від характерних для минулого

проблем. За змінами у внутрішньому світі відбуваються обов'язкові зміни у світосприйнятті, життя вступає у новий, сприятливіший період. “Духовні впливи зцілюють (часом і тоді, коли зазнає невдачі традиційна психотерапія), бо вони розв'язують психічні й емоційні вузли, які заважають життєвій силі робити свою справу” – вважав професор психології Дейвід Елкінз [8, с.125].

У роботі “Природа благополуччя” Е.Фромм зазначив: “Так само, як ми визнали, що виліковування певного симптому та попередження формування майбутнього симптому неможливе без аналізу і зміни характеру, ми повинні визнати, що і зміна тієї чи іншої риси невротичного характеру неможлива, якщо ми не переслідуюмо більш радикальну мету – мету повного перетворення людини” [11, с.114]. Саме тому активізація потреби у духовному клієнта розвитку має особливе значення.

Роблячи істотний крок у цьому напрямі, клієнт починає розуміти, що власні проблеми не є в повному розумінні власними, а проблеми інших входять до числа власних проблем. Звідси зростає мотивація саморозвитку: покращення себе призводить до покращення світу.

У цілому духовно-особистісний підхід у практиці психологічного консультування є тим доповненням до традиційної психологічної теорії та практики, необхідність якого зумовлена потребами духовного розвитку особистості.

Успішність впровадження духовно-особистісного підходу детермінується багатьма факторами: особистістю психолога й клієнта, наявністю довірливих стосунків між ними, умовами проведення психологічної роботи.

Особливості професійної підготовки психологів до роботи з використанням духовно-особистісного підходу ґрунтуються, перш за все, на знаннях про духовний розвиток особистості, його закономірності та психологічні механізми, духовні кризи і злети.

У ході практичної підготовки слід створювати ситуації спілкування та взаємодії між майбутніми психологами та особистостями, які можуть бути прикладами духовної самореалізації. Ці зустрічі відіграватимуть роль певного

камертону, який допоможе психологам надалі краще орієнтуватися у проблемах духовного сходження людини. При підготовці професійних психологів слід враховувати також і те, що система особистісних якостей знаходиться в постійному розвитку, динаміці видозмін. Результативність професійної підготовки психологів значно зростає, коли студент у процесі навчання бере активну участь у діагностиці саморозвитку, здійснює самооцінку, накреслює програму самовдосконалення та шукає шляхи власної самореалізації. Ефективність духовно спрямованої підготовки практичного психолога визначає успішність його подальшої професійної діяльності, під час якої духовні знання, цінності й досвід збагачуються особистісними надбаннями фахівця та стають здобутками суспільної свідомості.

Література

1. *Ассаджиоли Р.* Психосинтез: теория и практика / Р. Ассаджиоли. – М.: REFL-book, 1994. – 314 с.
2. *Бех І. Д.* Виховання особистості: сходження до духовності: наук. вид. / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
3. *Бехтерев В. М.* Бессмертие человеческой личности как научная проблема / В. М. Бехтерев. – Пг., 1918. – 24 с.
4. *Битинас Б.* Процесс воспитания. Приобщение к ценностям / Б. Битинас. – Вильнюс, 1995. – 72 с.
5. *Грот М.Я.* Вибрані психологічні твори / М.Я. Грот // [упоряд., передм. М.Д. Бойправ]. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – 296 с.
6. *Грот М.Я.* Сновидіння як предмет наукового аналізу / Упорядник, автор вступної статті і коментарів М.Д.Бойправ. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2009. – 114 с.
7. *Гроф Станіслав.* Духовный кризис. Статьи и исследования. – Пер. с английского. М.: МТМ, 1995. – 256 с.
8. *Гуманістична психологія: антологія: в 3-х т.* / [упоряд.: Г. Балл, Р. Трач]. – К.: ПУЛЬСАРИ, 2005. – Т. 2: Психологія і духовність: (світоглядні

аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології). – 279 с.

9. *Зеличенко А.И.* Психология духовности / А. И. Зеличенко. – М.: Изд-во Трансперсонального Института, 1996. – 400 с.

10. *Помиткін Е. О.* Психологія духовного розвитку особистості: монографія / Едуард Помиткін. – К.: Наш час, 2007. – 280, [2] с. – Бібліогр.: с.252-278.

11. *Психотерапия и духовные практики: подход Запада и Востока к лечебному процессу* / [сост. В. Хохлов; пер. с англ. Н. В. фон Бока]. – Мн.: «Вида – Н», 1998. – 320 с.

12. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М.: Изд. группа "Прогресс", Универс, 1994. – 480 с.

**Заявка
на участь у III Міжнародній конференції «Актуальні проблеми
практичної психології»**

Прізвище, Ім'я, По-батькові	Помиткін Едуард Олександрович
Науковий ступінь, вчене звання	доктор психол. н., професор
Місце роботи, посада	Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, завідувач відділу педагогічної психології і психології праці
Адреса, за якою вислати запрошення (матеріали), телефон, факс, e-mail	Україна 04060, м.Київ, вул. М.Берлінського 9, д.592-55-65, моб.093-499-00-88
Заплановані форми участі в конференції (відмітити один чи декілька варіантів відповіді)	☒ ☐ Публікація матеріалів ☐ Доповідь чи повідомлення на секційному засіданні ☐ Організація майстер-класу чи тренінгу
Чи потрібно вислати матеріали конференції поштою	☒ ☐ Ні
Повна назва теми доповіді чи повідомлення на секційному засіданні	Консультативна діяльність практичного психолога на основі духовно-особистісного підходу
Чи потрібна організація поселення на проживання (відмітити потрібне) заповнюється обов'язково	☐ готель; Питання з'ясується ☐ гуртожиток ☐ поселення не потрібне